

In hoeverre mogen de woorden van een contract geacht worden te verwijzen naar de gemeenschappelijke bedoeling van partijen ten tijde van het sluiten van de overeenkomst? Bij commerciële contracten lijkt de Hoge Raad de laatste tijd het belang van de tekst te benadrukken, maar de ‘redelijke partijbedoeling’ van de Haviltex-maatstaf heeft zeker niet afgedaan. De advocaat manoeuvreert tussen formuleren en adviseren.

Tekst en uitleg

Interpretatie van commerciële contracten

.....
Raymond F. Hofstede
 advocaat te Rotterdam

In hoeverre mogen de woorden van een contract geacht worden te verwijzen naar de gemeenschappelijke bedoeling van partijen ten tijde van het sluiten van de overeenkomst? Deze vraag blijkt niet altijd even eenvoudig te beantwoorden, ondanks het uitgebreide Nederlandse systeem van uitleg-regels. De uitleg van overeenkomsten blijft dan ook onderwerp van discussie onder civielrechtelijke juristen. In het afgelopen jaar heeft de Hoge Raad zich weer enkele keren uitgesproken over de interpretatie van contractsbepalingen.

Meer dan zuiver taalkundig

Een bepaling in een overeenkomst kan door de ene contractspartij anders worden begrepen dan door de andere. Niet ieder beding is immers altijd eenduidig verwoord. Partijen kunnen verwikkeld raken in een procedure over de vraag hoe een (schijnbaar) onduidelijke contractsbepaling dient te worden uitgelegd. Het Haviltex-arrest vormt het uitgangspunt voor de uitleg van overeenkomsten.¹

.....
 1 HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 m.nt. CJHB (Ermes/Haviltex). Het ging om de uitleg van de navolgende bijzondere voorwaarde, die was opgenomen in een koopovereenkomst betreffende een machine voor het snijden van steek-

Zowel de rechtbank als het hof achtte de bewoordingen van de overeenkomst duidelijk, waardoor niet met een beroep op de veronderstelde partijbedoeling kon worden afgeweken van de bewoordingen van de overeenkomst. De Hoge Raad overweegt echter dat het hof een onjuiste maatstaf heeft aangelegd en niet kon volstaan met een ‘zuiver taalkundige’ uitleg van de overeenkomst.²

Er zijn verschillende methoden om aan de hand van de Haviltex-maatstaf een contractsbepaling uit te leggen. Regels over de uitleg van bepalingen in schriftelijke overeenkomsten kunnen worden verdeeld in de objectieve en subjectieve interpretatiemethode.³

-
- schuim voor bloemen: ‘a. Tot eind 1976 heeft koper het recht de machine terug te geven voor f 20.000 exclusief BTW [...]’.
 - 2 De vraag of in een contractuele regeling een leemte is gelaten, is van juridische aard. Daarom kon volgens de Hoge Raad niet worden volstaan met een ‘zuiver taalkundige’ uitleg van de overeenkomst, maar had het hof aan de hand van juridische maatstaven moeten beoordelen of zo’n leemte aanwezig was.
 - 3 Zie over verschillende methoden van contractsuitleg onder meer: A. C. van Schaick, ‘Uitleg-regels’, in: WPNR 6311 (1998), p. 272-277; E.W. Groshede, ‘Lees maar, er staat wat er staat’, in: WPNR 6428 (2001), p. 5-13; M.H. Wissink, ‘Uitleg volgens Haviltex of de CAO-norm? Over een vloeiende overgang en de noodzaak om toch te kiezen’, in: WPNR 6579 (2004), p. 407-415; T. Hartlief, ‘De uitleg van contracten. Haviltex revisited’, in: TPR 2004, nr. 2, p. 1065-1084; R.P.J.L. Tjittes, ‘Uitleg van schriftelijke contracten’, in: RM *Themis* 2005, nr. 1, p. 2-29; en R.P.J.L. Tjittes, ‘Terug naar de tekst – Een herwaardering van de tekstele uitleg van contracten’, in: WPNR 6709 (2007), p. 417-423.

‘OVER EN WEER’- FORMULE, HAVILTEX-ARREST

‘De vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding van partijen is geregeld en of dit contract een leemte laat die moet worden aangevuld, kan niet worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die vraag komt het immers aan op de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Daarbij kan mede van belang zijn tot welke maatschappelijke kringen partijen behoren en welke rechtskennis van zodanige partijen kan worden verwacht.’
 HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 m.nt. CJHB (Ermes/Haviltex)

De subjectieve contractsuitleg heeft primair tot doel de gemeenschappelijke innerlijke bedoelingen van contractspartijen te achterhalen. Daarbij dienen



Illustratie: Dimitry de Bruin

.....
Bij een complex onderhandelingsproces kan nauwkeurige documentatie daarvan juist verwarring scheppen doordat partijen slechts bepaalde gedeelten eruit naar voren brengen
.....

CAO-NORM

Voor de uitleg van de bepalingen van een CAO moet in beginsel doorslaggevende betekenis worden toegekend aan de bewoordingen daarvan, gelezen in het licht van de gehele tekst van die overeenkomst.

HR 17 september 1993, NJ 1994, 173 (r.o. 3.3) en HR 24 september 1993, NJ 1994, 174 (r.o. 3.6)

de wederzijdse (redelijke) verwachtingen en gerechtvaardigde belangen van partijen te worden betrokken. Bij de objectieve (of tekstuele) contractuitleg zijn voornamelijk de bewoordingen van de bepaling, gelezen in de context van de overige contractsbepalingen, van doorslaggevende betekenis. De tekst van het contract wordt daarbij geacht de bedoelingen van en risicoverdeling door partijen correct weer te geven. Met name sinds de introductie van de CAO-norm (zie ook kader) lijkt er een toenemende aandacht te zijn voor de meer objectieve uitlegmethode.⁴

In het arrest DSM/Fox, over de uitleg van een anti-cumulatiebeding in een pensioenreglement, is onder meer bepaald dat een meer tekstuele uitleg de op voorhand aangewezen weg is bij contracten die naar hun aard bestemd zijn de rechtspositie van

.....
⁴ HR 17 en 24 september 1993, NJ 1994, 173 en 174 (CAO-arresten).

een grote groep derden te beïnvloeden.⁵ Tevens volgt uit voornoemd arrest dat een uitleg volgens de Haviltex-maatstaf ook een taalkundige uitleg kan inhouden. De Hoge Raad overweegt dat tussen de Haviltex-norm en de CAO-norm geen tegenstelling bestaat, maar een vloeiende overgang. Een objectieve uitleg is meer aangewezen naarmate de aard van het contract meer is bestemd de rechtspositie van derden te beïnvloeden, die derden de bedoeling van de contractspartijen niet uit de tekst en toelichting kunnen halen, het voorzienbare aantal van die derden groot is en het contract de rechtspositie van die derden op uniforme wijze regelt.

Tekstuele uitleg de trend?

De tekst van ‘commerciële contracten’ die zijn uitonderhandeld door partijen die zijn voorzien van deskundige bijstand, geeft vermoedelijk de bedoelingen van partijen correct weer en dergelijke partijen rekenen er ook op dat de tekst van het contract hun rechten en verplichtingen weergeeft, zo is de gedachte. Onder een ‘commercieel contract’ versta ik een door ter zake kundige juristen (of andere specialisten) schriftelijk vastgestelde overeenkomst die in het kader van het handelsverkeer is gesloten door professionele partijen. Met name ten aanzien van deze contracten heeft de Hoge Raad onlangs arresten gewezen over de uitleg van een beding.

Vier arresten wil ik hier vermelden. In het arrest PontMeyer⁶ verschilden partijen van mening over de uitleg van een in een aandelenkoopovereenkomst opgenomen vrijwaring ten aanzien van de af te dragen vennootschapsbelasting. De Hoge Raad overweegt dat bij de toepassing van Haviltex, gezien de aard van de transactie, de omvang en gedetailleerdheid van het contract, de wijze van totstandkoming ervan en de in het overnamecontract opgenomen ‘entire agreement clause’, als uitgangspunt besliss-

5 HR 20 februari 2004, NJ 2005, 493 (Stichting Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox).
6 HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166 m.n.t. Tjittes (Meyer Europe/PontMeyer).
7 Met een dergelijke bepaling beogen partijen tot uitdrukking te brengen dat hun contractuele rechtsverhouding uitsluitend en volledig in het contract is vastgelegd en dat dit prevaleert boven alle eerder tussen partijen gemaakte afspraken.

send gewicht dient te worden toegekend aan de meest voor de hand liggende taalkundige betekenis van die woorden, gelezen in het licht van de overige, voor de uitleg relevante bepalingen van de desbetreffende overeenkomst.

De Hoge Raad vervolgt de ingeslagen weg van het toepassen van de objectieve interpretatiemethode bij de uitleg van commerciële contracten met zijn arrest Derksen/Homburg.⁸ Hierin overweegt de Hoge Raad dat de aard van de overeenkomst en het feit dat partijen voor, bij en na het aangaan van de vaststellingsovereenkomst werden bijgestaan door (juridisch) deskundige raadslieden (en dat het concept van de overeenkomst is geredigeerd door de advocaat van eiseressen), meebrengen dat een taalkundige uitleg van de overeenkomst gerechtvaardigd is. Er bestaat slechts aanleiding af te

Bij onenigheid zal de uitleg van contracten die door partijen zelf op schrift zijn gesteld, met behulp van de Haviltex-maatstaf dienen te geschieden

wijken van de in redelijkheid niet mis te verstane bewoordingen van onderhavig beding voor zover eiseressen stellen en bewijzen dat, gelet op de omstandigheden van het geval, aan die bewoordingen een afwijkende betekenis toekomt.⁹ De mogelijkheid bestaat dus om bewijs te leveren voor een andere interpretatie.

In de zaak Phoenix/Philips¹⁰ betrof het (onder meer) de uitleg van een ‘Material Adverse Change-clausule’¹¹ in een

8 HR 29 juni 2007, JOR 2007, 198 m.n.t. Tjittes (Derksen/Homburg).
9 R.o. 4.1.3.
10 HR 7 september 2007, JOR 2007, 291 m.n.t. Tjittes (Phoenix/Philips).
11 Zie hierover Tjittes in zijn noot onder het arrest Phoenix/Philips: ‘Een MAC-clausule heeft als doel de koper te beschermen tegen feiten die van (aanzienlijke) betekenis zijn voor de financiële

DSM/FOX

‘Opmerking verdient ten slotte dat zowel aan de CAO-norm als aan de Haviltex-norm de gedachte ten grondslag ligt dat de uitleg van een schriftelijk contract niet dient plaats te vinden op grond van alleen maar een taalkundige betekenis van de bewoordingen waarin het is gesteld. In praktisch opzicht is de taalkundige betekenis die deze bewoordingen, gelezen in de context van dat geschrift als geheel, in (de desbetreffende kring van) het maatschappelijk verkeer normaal gesproken hebben, bij de uitleg van dat geschrift vaak wel van groot belang.’ (r.o. 4.5) HR 20 februari 2004, NJ 2005, 493 (Stichting Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox)

overnamecontract. Bij zijn uitleg van het onderhavige beding is het hof dicht bij de tekst van de overeenkomst gebleven en heeft minder waarde gehecht aan de overige omstandigheden buiten die tekst. Het oordeel van het hof dat het begrip ‘Knowledge’ uitsluitend feitelijk (i.e. uitsluitend de feitelijke wetenschap van de desbetreffende Philips-functionarissen) moet worden verstaan en niet (mede) normatief moet worden opgevat, is volgens de Hoge Raad niet onbegrijpelijk.

In de procedure Vodafone/ETC¹² verzet Vodafone zich tegen het oneigenlijk gebruik door ETC van de voordeelregeling ten aanzien van beltegoed.¹³ Volgens de Hoge Raad had het hof niet mogen volstaan met zijn vaststelling dat het on-

positie van de targetvennootschap (zoals de onderneming die zij drijft, de activa en passiva, of de winstgevendheid daarvan) en die zich kunnen voordoen tussen het moment van het sluiten van de SPA (de “signing”) en de overdracht van de aandelen (de “closing”).’
12 HR 19 oktober 2007, JOR 2008, 23 m.n.t. Tjittes (Vodafone/ETC).
13 ETC, uitbater van een zogenoemd Premium Rate-nummer, gebruikte de beltegoeden van Vodafone om met een belcomputer reeksen korte verbindingen met het door haarzelf geëxploiteerde 0900-nummer tot stand te brengen. Hiervoor ontving ETC een bedrag dat hoger was dan het door Vodafone aan ETC in rekening gebrachte bedrag, als gevolg waarvan Vodafone verlies leed.

eigenlijk gebruik niet door de tekst van de overeenkomst werd verboden, maar had het hof ook moeten onderzoeken of ETC had behoren te begrijpen dat zij zich daarvan diende te onthouden.

Opstelling advocaat

Hoewel de Hoge Raad geneigd lijkt commerciële contracten objectiever uit te leggen, betekent dit mijns inziens nog niet dat de Haviltex-maatstaf aan belang verloren zou hebben. Juist door toepassing van de Haviltex-maatstaf kunnen alle relevante omstandigheden van het geval aanleiding geven tot een meer of minder objectieve uitleg. Wat is dan het praktisch belang van het voorgaande? Met andere woorden: hoe dienen advocaten om te gaan met de in de rechtspraak geformuleerde en ontwikkelde uitlegeregels bij het redigeren van overeenkomsten?

De ene advocaat denkt: wie schrijft, blijft, dus laat ik zekerheidshalve maar zoveel mogelijk consideransen, definitives, voorwaarden, bepalingen en uitzonderingen in het contract opnemen. Een andere advocaat vindt: *less is more*, ik ga voor de *term sheet* van één pagina, de rest wordt immers geregeld in het BW. Welke benadering de voorkeur verdient, hangt af van de omstandigheden van het geval. De cliënt bepaalt weliswaar hoeveel tijd en geld er aan een overeenkomst dient te worden besteed, maar de advocaat heeft een eigen, zwaarwegende, verantwoordelijkheid en behoort de cliënt van advies te dienen. Zo dient de advocaat een inschatting te maken van de mate van complexiteit van de zaak en zijn of haar cliënt in te lichten en zo nodig te waarschuwen voor de mogelijke gevolgen van het al dan niet woordelijk vastleggen van partijbedoelingen in een schriftelijke overeenkomst.

Door Valk is verdedigd de onderhandelingsfase nauwkeurig te documenteren als de omstandigheden nopen tot een summier contract. Een partij zou in een procedure met de correspondentie kunnen aantonen waarom partijen voor een bepaalde formulering hebben gekozen.¹⁴ Deze benadering acht ik in begin-

sel juist. Echter, wanneer het onderhandelingsproces niet lineair is verlopen, kan een gedocumenteerd onderhandelingsproces juist méér verwarring scheppen. Beide partijen zullen dan slechts bepaalde gedeelten van de onderhandelingen ten bewijze aandragen, waardoor de achterliggende partijbedoelingen minder duidelijk worden.

In veel gevallen verdient het mijns inziens dan ook de voorkeur de partijbedoelingen helder en eenduidig te verwoorden in het contract zelf. Partijen willen immers zekerheid, met name als het contracten betreft waarbij ook derden betrokken zijn, zoals investeerders, overheden, vennootschapsorganen of financiers. Een degelijk en helder geformuleerd contract kan de kans op kostbare en langslpende procedures over uitlegkwesties aanmerkelijk beperken. Wenst een cliënt evenwel een summier contract, dan dient hij te worden gewezen op het interpretatierisico.

Leidende rol

Dat de Hoge Raad commerciële contracten meer objectief lijkt uit te leggen, betekent mijns inziens niet dat de Haviltex-maatstaf aan belang heeft verloren. Bij het opstellen van de meeste dagelijks gesloten contracten komt er immers geen advocaat aan te pas. Bij onenigheid zal de uitleg van dergelijke door partijen zelf uitonderhandelde en op schrift gestelde overeenkomsten met behulp van de Haviltex-maatstaf dienen te geschieden. Partijbedoelingen zijn essentieel en de redelijkheid en billijkheid kunnen ook bij de interpretatie van overeenkomsten altijd een rol spelen. Dan gaat het niet meer om het adequaat formuleren, maar komt het aan op het vaststellen van de partijbedoelingen.

Advocaten kunnen daarbij een adviserende en zelfs leidende rol vervullen. Zij weten immers als geen ander dat voor de uitleg alle omstandigheden van het geval relevant kunnen zijn en kunnen de cliënt dus leiden en sturen, opdat de relevante omstandigheden naar voren komen.

.....

om de rechter bij zijn uitlegtaak houvast te bieden [...], is het goed documenteren van de onderhandelingsfase.¹⁵

DIVERSE GEZICHTSPUNTEN EN FACTOREN

Zowel bij de uitleg van een tekst alsook bij de juridische gevolgen van de uitleg kunnen de redelijkheid en billijkheid een rol spelen. Daarbij dient onderscheid te worden gemaakt tussen de uitleg van een bepaling of overeenkomst als zodanig enerzijds en de toepassing van de redelijkheid en billijkheid op de gevolgen van de uitleg anderzijds. Daarbij kunnen diverse gezichtspunten van invloed zijn. Naast de aard van de transactie en de omvang en gedetailleerdheid van het contract kan ook de wijze van totstandkoming van het contract invloed hebben op de wijze waarop een rechter de onduidelijke contractsbepaling zal uitleggen. Verder kunnen ook de bewoordingen van de bepaling (gelezen in het licht van de gehele tekst van die overeenkomst), alsmede het systeem en de context van de overeenkomst een rol spelen bij de keuze voor een bepaalde interpretatiemethode.

Daarnaast kunnen de volgende gezichtspunten van belang zijn: de aannemelijkheid van een bepaalde interpretatie, de aannemelijke rechtsgevolgen, de voor derden kenbare toelichtingen, de hoedanigheid en rechtskennis van contractspartijen, de vraag in hoeverre partijen bijgestaan zijn door een advocaat, en de vraag in hoeverre het commerciële contract door deskundigen is uitonderhandeld.

Ondanks de veelheid van gezichtspunten en factoren geniet de partij wiens uitleg door de tekst wordt gesteund doorgaans een voorsprong. De rechter kan aan dergelijke objectieve argumenten een feitelijk vermoeden ontlenu dat die uitleg de bedoelingen van partijen correct weergeeft.¹⁴

Bij de uitleg van een onduidelijke bepaling in een door professionals uitonderhandeld, gedetailleerd en uitgebreid contract ligt een objectieve interpretatiemethode (waarbij veel waarde wordt gehecht aan de tekstuele betekenis) voor de hand. Uit de rechtspraak blijkt dat bepalingen in CAO's, overnameovereenkomsten en vaststellingsovereenkomsten, gezien hun aard en gezien het feit dat bij de afsluiting daarvan doorgaans aan beide zijden juristen betrokken zijn, om een meer taalkundige benadering lijken te vragen.

¹⁴ Zie ook M.H. Wissink en T.H.M. van Wechem, 'Objectieve uitleg van een overnamecontract', in: *Contracteren* 2007, nr. 1, p. 22.

¹⁵ Zie ook W.L. Valk, 'Kijk naar jezelf', in: *Contracteren* 2002, nr. 3, p. 57: 'Het krachtigste middel